

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук, доцента Тарасової Наталії Юріївни на дисертаційну роботу Луканової Вікторії Вікторівни «Феномен пандемії: підґрунтя, сутність, динаміка (соціально-філософський аналіз)», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

У прискореній динаміці інформаційного світу для будь-якої людини природні й суспільні катаклізми все частіше набувають універсального символічного значення всезагальної біди, екстремальної ситуації, граничності буття. Чи то фінансово-економічні кризи, чи то терористичні напади й праворадикальні протести, або цунамі й урагани, їх глобальні природні, соціальні й індивідуальні вияви свідчать про широке територіальне, кроскультурне, міждержавне розповсюдження екологічної, душевної, духовної й фізичної хворобливості. Катастрофічність як сутнісна риса життєвого світу й соціальної практики людини цивілізації інформаційного капіталізму в її збільшених до ворожості й хижості стосунках із іншими та довкіллям невідворотно загрожує існуванню вже не окремим народам і націям, а усьому людству й космічно-планетарній єдності. Тому дослідженні В.В. Луканової феномену пандемії не в клінічному, а філософському сенсі є кроком не просто науково актуальним, а надзвичайно соціально відповідальним і вкрай необхідним.

Сміливе звернення до ще донедавна суто медичної проблематики пандемії з рефлексивно-теоретичних позицій свідчить про оновлення предмету філософії, нагадуючи кардинальні зміни, здійснені при переході від класичної до некласичної та постнекласичної філософії. Тоді в науковий обіг були введені неможливі з класичної точки зору ірраціональні екзистенційні концептуальні поняття феноменів «життя», «існування», «волі», «інтуїції», «уяви», «підсвідомого», «ідентичності» та ін. Дякуючи роботі В.В. Луканової, предметна зміна філософського ракурсу знову поглиблюється введенням поняття «пандемія», яке осмислюється саме в некласично-посткласичному філософському ключі. Це здійснюється на пізнавальному перехресті

теоретичних наукових підходів з емпіричними практиками, на межі взаємодії концептів та методологій філософської антропології – постфрейдизму – екзистенціалізму – феноменології – герменевтики – структуралізму – філософії мови – соціальної філософії й історії, у міждисциплінарних переходах онтології – аксіології – етики – культурології – релігієзнавства – соціології – вірусології – епідеміології – діагностики тощо.

Введення дисертацією В.В. Луканової в коло філософського дискурсу феномену пандемії не лише отримує значення інноваційного дослідницького напрямку, але й виконує роль інтелектуального стимулу подальшого розвитку комплементарної методології, яка б сприяла відродженню в сучасних інформаційно-технологічних умовах синтезу пізнання фізичного рівня існування людини з пізнанням культурно-генетичних, духовних, ціннісно-етичних його підвалин. В цьому сенсі дослідження В.В. Луканової може стати корисним в антропологічній перебудові, зокрема, медичної й біо-екологічної галузей, котрі абсолютизували суто тілесний рівень вивчення людини, додавши йому прагматично-комерційного ціннісного напрямку. Адже авторка зазначає, що «дослідження хвороби та знаходження шляхів до одужання є складним і передбачає від лікаря багатогранної підготовки і синтетичного підходу до хворого» (стор. 83).

Разом зі сміливістю й новизною вибору теми, робота В.В. Луканової вражає принциповою системною комплексністю підходів й отриманою дискурсивною всеохопленістю проблеми, концептуально-поняттєвою глибиною аналізу «за горизонталлю та вертикаллю». Цьому сприяє, передусім, обрання інструментом дослідження кількох діалектичних антропологічно-філософських бінарних опозицій: 1) релігійно-культурологічної «сакральне–профанне» в розкритті особливостей первісного мислення (підрозділ 2.1.); 2) антропологічно-філософської «здоров'я–хвороба» для надання екзистенціального зрізу (підрозділ 2.2.); 3) цивілізаційної «людство–довкілля» в розгляді пандемії в контексті глобальних процесів (підрозділ 2.3.). Окрім того, наприклад, в роздумах про здоров'я, дослідниця спирається й на античну

опозицію «гармонії–дісгармонії», «безмежного–граничного», християнську опозицію «покарання–каяття» (стор. 73–75), також на екзистенційну опозицію «життя-смерть» (стор. 85–86), необхідну в обґрунтуванні пандемії як граничної ситуації. Нарешті, й на опозицію «ентропія–негентропія» щодо стратегій налагодження стосунків людства з довкіллям.

Робота вибудовується через високу структурованість думки в усіх обраних дослідницьких напрямках. Зокрема, в підході до зрізів соціальної динаміки пандемій (їх шість), до стратегій дослідження (релігійно-міфологічної, філософсько-антропологічної, цивілізаційної, системної й соціально-динамічної), до розгляду можливих підходів до кожного концептуального конструкту, впровадженого у дослідження.

Системність поставлених завдань сприяла новизні філософських узагальнень, наданню низки взаємопов'язаних нових визначень та оригінальній інтерпретації відомих філософських, соціальних, психологічних та медичних понять. Багатобічно визначено, передусім, феномен пандемії – «як антисистеми, сутнісними складовими якої є негативна серединність» (стор. 11). Філософське містке, доволі розгорнуте, актуальне й дуже слушне для людини сучасної цивілізації визначення пандемії в її релігійно-духовній та етико-релігійній катастрофічності й радикальності як «маніфестації у вигляді масового захворювання катастрофічної радикалізації розриву між сакральним і профаним світами, який з боку сакрального виступає, по-перше, покаранням за порушення божественних законів і через те, по-друге, нагадуванням людству про себе, а у межах профанного світу артикуляцією триєдиного комплексу, що містить, по-перше, страждання як наслідок пандемії, по-друге, каяття, як усвідомлення її причин, по-третє, очищення як шлях до її подолання» (стор. 71). Абсолютно нове визначення пандемії в філософсько-антропологічному сенсі, де наголошується на «катастрофічній радикалізації бінарної опозиції «життя-смерть» через акцентуацію бінарної опозиції «здоров'я–хвороба» та на граничності ситуації, якій «притаманні такі риси, як доленосність, трансцедентність, актовість» (стор. 88).

Самостійно й по-новому осмислено для характеристики сутнісних складових феномену пандемії чимало відомих філософських понять. Серед них: класичне аристотелівське поняття катарсису (стор. 68–69), постнекласичні поняття божевілья й юродства (стор. 74–75). Новий погляд наданий на розуміння понять людства й довкілля в контексті концепції ноосфери В.Вернадського (стор. 90), на поняття нумінозності Р. Отто (стор. 65) й поняття екстремальної ситуації М.Магомед-Емінова (стор.169–174), на поняття граничної ситуації К.Ясперса (стор.171–172) й поняття етносу, геобіоценозу й етноценозу Л.Гумільова (стор. 125–126) тощо. Декотрі нововведені поняття витлумачені як синтез медичних та філософських розумінь, з необхідності дослідження пандемії на межі природничого й філософсько-антропологічного підходів, зокрема, ті самі «антропоценоз», «біоценоз», «інтерференція» (стор. 157–159) тощо.

З метою створення смислових підґрунть сучасного дискурсу пандемії як критичної, граничної ситуації буття людини в світі надано власне ретроспективне осмислення античного-християнського-новевропейського холістичного образу людини, оригінальністю відзначене індивідуальне розуміння ознак некласичного і постнекласичного мислення (стор.82–84).

Надані автором нові підходи до осмислення веберівської та марксівської соціально-економічної концепції та ліберально-демократичних настанов капіталізму, до розуміння ознак капіталізму як релігії В.Беньяміна (стор.99–103) загострюють цивілізаційні антисистемні передумови феномена пандемій вздовж бінарної опозиції «людство–довкілля», допомагаючи критично оцінити економічну, екстенсивну й кратологічну екстремальність капіталізму (стор.112).

Особливо доречний логічний розгляд В.В.Лукановою пандемістичної критичності й екстремальності буття людини в колі сенсів екзистенціалів М.Гайдеггера. Вписування пандемії в сутнісний контекст набуває логічної поетапності, що дозволяє осмислити екзистенційні буттєві крайнощі пандемійних проявів. Перший – пандемія в контексті складових буття-у-світі як

довірливого, дбайливого перебування (стор.130). Другий – її пересування до плану людської присутності, як руху вперед себе (стор.130), де резонує вторгнення антропоценозу у біоценоз і виникнення пандемії. Третій – наближення до граничності буття-із-іншими (стор.131). Четвертий – звернення до сущого у світу й підручності як механізмів втручання людини у світ (стор.132). П'ятий – вихід на онтологічну деструкцію техніки як витвору, здійснення творчості й істини, причин як виведення онтологічної провини в створення речей й постава – сутнісного регулятора сучасної техніки (стор.134–136). Так, покроковим опрацюванням даного логічно-сміслового ланцюгу доводиться, врешті думка про виробничу експлуатацію людиною через витворену нею техніку докільця й провокацію виникнення ризиків пандемії.

Цінний змістовний напрям дослідження пандемії як негативної серединності в ракурсі створення нових необхідних концептуальних понять складає філософія мови. Її опорою автор обирає теорію мовних ігор Л.Вітгенштайна (підрозділ 3.2 «Структурні аспекти пандемії як антисистеми: аналітика і соціально-динамічні горизонти», стор.159–162). Крізь змістовну призму запропонованого Л.Вітгенштайном поняття негативної серединності та методологію номінативного, денотативного, праксеологічного, нормативного, сімейно-подібнісного підходів до мовних ігор, уточнюються розуміння видових номінацій емпіричних проявів пандемії, синтаксично-семантичних й семіотичних аспектів конкретизації подій, характеристик масштабів дієвості.

Філософсько-культурологічної специфічності й раціональної фундаментальності надають дослідженню В.В.Луканової звернення до фактичного зрізу феномену пандемії через аналіз текстологічних античних та християнських свідчень з трагедії Софокла «Цар Едіп» та книги «Вихід» з П'ятикнижжя Мойсея, з діалогів «Філеб» і «Федон» Платона (стор. 73, 85), з Листа «До римлян» апостола Павла (стор. 67) та Одкровенень Іоанна Богослова (стор.70). Цей базис не лише не суперечить, а навпаки органічно поєднує з посиланнями на класичні філософські ідеї К.Маркса, некласичні й постнекласичні концептуальні ідеї щодо первинної міфологічної свідомості

К.Леві-Стросса, М.Еліаде, Л.Леві-Брюля, О.Лосева, на психоаналітичний проект людини З.Фройда, ірраціональний проект людської хворобливості А.Шопенгауера (стор. 76), антитезові концепції Надлюдини й Останньої людини Ф.Ніцше, символічної людини представника Марбурзької школи неокантіанства Е.Касірера (стор. 77–78), врешті, з філософськими поглядами М.Мамардашвілі, В.Ільїна тощо.

В цілому, наскрізна за логікою розкриття смислів множини залучених до дослідження понять, авторська думка відтворює класичний раціональний сократівський стиль міркування – від вичерпання сенсу однієї дефініції до нової й такого ж просування далі. В результаті, отримуємо органічний за плином дискурс стосовно усіх обраних ключовими для розкриття сутності пандемії понять, логічно пов'язану мережу висновків з міркувань. А врешті, і відчуття того, що робота спрямована у безкінечність мислення. Бо кожна нова дефініція надає можливість нового етапу логічно-сислового вичерпання, що стає лише тимчасовою зупинкою на шляху безмежних сенсів осмислення феноменів, пов'язаних з пандемією.

Зрозуміло, що в ущільненій філософській рефлексії важко знайти недостатні елементи дискурсу. Тому відносно проведеного дослідження В.В.Луканової дозволю собі лише три невеликі **запитання**.

По-перше, обґрунтовуючи антисистемний характер пандемії як руйнаційного феномену, з властивим йому антагонізмом ентропії та негентропії Ви досить загально вказуєте на самі ці нові стратегії стосунків людини з довкіллям, що мають протистояти катастрофічності Як наприклад, (стор. 29–30): «саме пандемії стають тим поштовхом, що спонукає людство рухатись далі, шукати виходи з цих катастрофічних екстремальних ситуацій» (або подібний вислів в Анотації роботи). Однак враження декотрої трагічної фатальності від думки про нездоланність пандемій у цивілізаційному розвитку залишається. Чи не могли б ви конкретніше сформулювати оптимальні раціональні стратегічні механізми обмеження експансії пандемій?

У зв'язку з цим, **друге запитання**. Які сутнісні смисли могли б слугувати виробленню такої дієвої стратегії, антагоністичної пандемії як негативної серединності й катастрофічної екстремальності, якщо залучити до Вашого багатого концептуального комплексу дослідження, наприклад, запропоноване М.Фуко в роботі «Історія безумства у класичну добу» (стор.478) поняття «ізолювання»? Фуко звертається до нього також досить узагальнено й критично, не розкриваючи усіх можливим смислових граней. Однак використовує його в контексті перегляду розуміння бідності як одного з негативних наслідків капіталізму, що сприяє зростанню духовного відчуття катастрофічності й збільшенню ризиків шизофреній та інших душевних хвороб, а це близько до ракурсів Вашого дослідження.

І нарешті, **запитання третє**. Пандемії Ви розглядаєте у якості певного наслідку капіталістичної інформаційної цивілізації. Але чим менш сприятливими для глобалізації пандемій були суспільства пізньоіндустріальної та постіндустріальної цивілізацій та системні економічно-політичні умови єдиної не згаданої в роботі комуністичної формації, реалізованої соціалістичними суспільствами СРСР та європейських, азійських, латиноамериканських країн колишнього соцтабору?

Наведені запитання до змісту дисертації лише вказують на соціальну важливість і значимість дослідження В.В.Луканової, відкритого до подальшої розробки найактуальніших глобальних питань існування людства. Дисертація дуже вдало і логічно структурована, матеріал автореферату викладений послідовно і точно відображає зміст роботи, що дає право високо оцінити проведене дисертантом дослідження обраної теми. За змістом автореферату та дисертації можна зробити висновок, що дослідження В.В.Луканової є самостійною і завершеною працею. Результати її повно викладені у публікаціях та апробовані на конференціях. Висновки дисертаційного дослідження повністю розкривають поставлені завдання.

Отже, маємо підстави зробити **остаточний висновок**: дисертація Луканової Вікторії Вікторівни «Феномен пандемії: підґрунтя, сутність,

динаміка (соціально-філософський аналіз)» відповідає вимогам до кандидатських дисертацій «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України, №656 від 19 серпня 2015 р. та №1159 від 30 грудня 2015 р. Автор представленої дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і педагогіки

Н.Ю. Тарасова

Підпис Н.Ю. Тарасової засвідчую,
проректор
НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро

М.В. Трегуб

